

Nr 192.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående statens övertagande av Hjälmarens och Kvismarens sjösänkingsbolag åvilande förpliktelser i fråga om underhåll av farled m. m. i Hjälmarens; given Stockholms slott den 4 april 1952.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av protokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlatande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF.

Sam. B. Norup.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen föreslås, att staten tills vidare från och med den 1 juli 1952 provisoriskt skall övertaga de skyldigheter i fråga om underhåll och utprickning av Hjälmarens farleder samt skötseln av en regleringsdamm vid Hyndevad, vilka nu åvila Hjälmarens och Kvismarens sjösänkingsbolag. Kostnaderna för underhållsåtgärderna förutsättas liksom hittills skola i första hand bestridas ur avkastningen av den fond, som inrättats för ändamålet. I den mån denna icke förslår, anses kostnaderna böra få gäldas från det under sjätte huvudtiteln uppförda förslagsanslaget till Underhåll och drift av statens fiskehamnar och farleder.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 4 april 1952.

N ä r v a r a n d e:

Ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, LINGMAN, HAMMARSKJÖLD, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med cheferna för finans- och handelsdepartementen samt statsrådet Hjalmar Nilson anmäler chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Norup, *fråga om statens övertagande av Hjälmarens och Kvismarens sjösänkingsbolag åvilande förpliktelser beträffande underhåll av farled m. m. i Hjälmarens samt anför därvid följande.*

Inledning.

Genom resolution den 12 maj 1865 förklarade Kungl. Maj:t på framställning av direktionen för Hjälmarens och Kvismarens sjösänkingsbolag, att från det allmännas sida hinder icke mötte för bolaget att under vissa villkor sänka och reglera vattenståndet i sjöarna Hjälmarens och Kvismarens. I resolutionen uttalades att fördelarna av sjösänkningen voro av sådan betydelse för det allmänna, att desamma skäligen ej borde åsidosättas även om sjöfarten, med bibehållande av de huvudsakliga villkoren för dess fortsatta bedrivande till alla viktigare hamnar vid Hjälmarens med dåvarande segeldjup, likväl under vissa förhållanden skulle bli underkastad olägenheter, vilka icke inträffade vid sjöns dåvarande vattenstånd. Såsom villkor för företagets genomförande föreskrevs, bland annat, att en fullständig plan över arbetena ävensom de åtgärder, vilka befunnos nödvändiga för segeldjupets framtida vidmakthållande och för det allmännas betryggande, dessförinnan skulle ha fastställts av Kungl. Maj:t.

Sedan förslag till dylik plan upprättats och underställts Kungl. Maj:ts prövning, fastställde Kungl. Maj:t genom resolution den 2 februari 1877 planen. Samtidigt stadgades såsom villkor vissa förpliktelser för bolaget avseende den allmänna trafiken i Hjälmarens samt meddelades föreskrifter för att trygga fullgörandet av dessa förpliktelser gentemot det allmänna.

Företaget, som berörde mark inom Örebro, Västmanlands och Södermanlands län, fullbordades år 1888 samt godkändes den 13 augusti samma år av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Det medförde en total båtnad av

38 083,276 kvadratrev vinstjord å en torrlagd areal av 15 129 hektar åker och äng samt 3 592 hektar landvinning, eller tillhopa 18 720 hektar.

Kostnaderna för företaget beräknades till något mer än 2 000 000 kronor. De verkliga kostnaderna — inklusive räntekostnader — uppgingo emellertid till drygt 4 000 000 kronor. Till företaget beviljades ett statslån å 2 000 000 kronor, vilket slutbetalades år 1940.

För bolaget gäller fortfarande en av Kungl. Maj:t den 13 december 1895 fastställd bolagsordning.

I skrivelse den 31 januari 1950 har *Hjälmarens och Kvismarens sjösänkingsbolag* hemställt, att staten skall övertaga de bolaget åvilande förpliktelserna i fråga om underhåll av farleden m. m. i Hjälmarens.

Över framställningen ha, efter remiss, utlåtanden avgivits av Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, kommerskollegium och lantbruksstyrelsen. Vid kommerskollegii utlåtande ha fogats yttranden från lantbruksingenjören, lantbruksnämnden och länsstyrelsen i Södermanlands län, Föreningen Sveriges inrikessjöfart, Föreningen för inre vattenvägar, handelskammaren för Örebro och Västmanlands län, magistraten i Örebro, länsstyrelsen i Örebro län samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Lantbruksstyrelsen har tillika överlämnat en till styrelsen inkommen, till chefen för jordbruksdepartementet ställd skrift från bolaget med ytterligare synpunkter i ärendet.

Jag torde härefter få övergå till en närmare redogörelse för bolagets framställning.

Sjösänkingsbolagets framställning.

I skrivelsen redogöres till en början för *bolagets förpliktelser*. Ifrågavarande förpliktelser avse i huvudsak reglering av Hjälmarens vattenstånd, bogsering, ersättning till Örebro stad för ökat underhåll av dess segelränna, farled i Hjälmarens, hamnar och lastplatser vid samma sjö samt utprickning av farled. Av bolagets förevarande redogörelse må här återgivas följande.

Vad först angår regleringen av Hjälmarens vattenstånd gäller jämlikt 1865 års resolution, att detta icke får vara lägre än att ett segeldjup av sju fot, d. v. s. 2,08 meter, bibehålles. Sedan gammalt sker regleringen genom en damm vid Hyndevad. Numera har dygnsreglering införts.

Kostnaderna för underhåll och skötsel av dammen vid Hyndevad skola bestridas av bolaget. Vidare åligger det bolaget att avlöna och bereda bostad åt en dammästare samt att tillhandahålla erforderlig hjälp — dammvakt — för dammens manuella skötsel. Bostad för de båda befattningshavarna är uppförd å ett vid Hyndevads damm beläget område, som äges av bolaget.

Den nuvarande dammästaren har icke varit bosatt på platsen året om utan i huvudsak endast sommartid. Med hänsyn till de erfarenheter, som

numera vunnits rörande regleringens utövande m. m., och då den nuvarande dammästaren ej längre önskar uppehålla sin befattning föreligger det enligt bolagets mening icke heller något behov av tjänstebostad vid Hyndevad för en dylik befattningshavare. Däremot måste givetvis dammvakten vara bosatt på platsen.

För dammästarens verksamhet gäller alltså en år 1888 utfärdad instruktion. Kontrollen över verksamheten och därmed sammanhängande befogenheter utövas numera enligt beslut den 30 juni 1949 av Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut. Bolaget äger sålunda icke något inflytande över regleringens utövande.

I detta sammanhang upplyser bolaget vidare, att det i samband med avgörandet av frågor om regleringsföretagets inverkan på enskild rätt ålagts att inlösa den närmast nedanför Hyndevads damm belägna s. k. Rosenholms kvarn. Intill år 1906, då kvarnen såldes, disponerades en därstädes befintlig damm av bolaget för bättre reglering av Hjälmarens vattenstånd. Vid försäljningen av anläggningarna vid Rosenholm förbehöll sig emellertid bolaget genom inteckning rätt till viss reglering därstädes.

Beträffande bogsering stadgas i 1877 års resolution, bland annat, att det skall åligga bolaget att vid alla de tillfällen, då efter sänkningen av Hjälmarens vattenyta segling på den s. k. Örebro- eller Hemfjärden vid ofördelaktig vind blir omöjlig eller försvårad, avgiftsfritt tillhandahålla fartyg på väg till eller från Skebäcks hamn vid Örebro tjänligt ångfartyg för bogsering i segelrännan emellan Essundet och det s. k. Oset.

Bogseringsskyldigheten gäller sålunda endast vid ofördelaktiga vindar och icke vid vindstilla. Enligt vad bolaget framhåller torde ifrågavarande skyldighet ha föreskrivits med anledning av att vid tiden för företagets tillkomst sjöfarten i huvudsak utgjordes av segelfartyg. Dylika förekomma emellertid ej numera i Hjälmaren, och bogsering av förevarande slag har icke kommit i fråga under de senaste trettio åren.

I 1877 års resolution stadgas vidare skyldighet för bolaget att ersätta Örebro stad för ökat underhåll av dess segelrännan.

Före sjösänkningens genomförande fanns för sjöfartens bedrivande genom Hemfjärden en uppmuddrad ränna med dimensioner, som fastställdes av Kungl. Maj:t. Underhållet av rännan ålåg Örebro stad mot rätt att uppbära avgifter av segelfarten. Vid ogynnsam vind befordrades fartygen genom rännan medelst varning eller bogsering med roddbåt. Planen för sjösänkningsföretaget innefattade fördjupning och utvidgning även av ifrågavarande farled.

Enligt vad bolaget anför mötte det stora svårigheter att bestämma den ersättning för ökade underhållskostnader, som sålunda skulle erläggas till Örebro stad. Frågan har emellertid lösts på så sätt att bolaget och staden underhålla var sin del av förevarande farled.

Såsom förut nämnts må segeldjupet i farleden i Hjälmaren icke understiga sju fot eller 2,08 meter. I anslutning härtill gäller vidare, att farleden skall ha viss bottenbredd, olika för olika sträckor, samt att sektionens slänter skola ha lämplig lutning.

Nu angivna bestämmelser medföra skyldighet för bolaget att ombesörja erforderlig muddring i farleden, dock med undantag av den del, som enligt vad förut angivits underhålles av Örebro stad. Behovet av muddring varierar för de olika sträckorna. Sålunda uppger bolaget att å en sträcka, cirka 6 750 meter lång, muddring verkställs i medeltal vart tredje år och å en annan sträcka, 2 300 meter lång, i medeltal vart femte år. Å andra sidan har muddring icke behövts under de sista 40 åren å en sträcka och till följd av strömdrag varit helt obehövligen å ytterligare en annan sträcka.

Vad härefter angår hamnar och lastplatser vid Hjälmaren åligger det bolaget att hålla förut angivna segeldjup i fem hamnar. Utöver iordningställandet av hamnarna i samband med sänkningsföretagets utförande ha emellertid inga åtgärder varit erforderliga vid desamma och torde, enligt vad bolaget anför, med all sannolikhet ej heller framdeles komma i fråga.

Slutligen stadgades i 1877 års resolution beträffande utprickning av farled, att sjösänkingsbolaget efter erforderliga undersökningar skulle låta på sin bekostnad verkställa den förändrade utprickning av segellederna i Hjälmaren, som bleve nödvändig på grund av sänkningsföretaget. Tillika skulle bolaget för framtiden bestrida underhållet av det eventuellt ökade antal prickar i segellederna som utöver dem, vilka Örebro rederibolag dittills bekostat, kunde behövas till följd av företaget. Sistnämnda prickar förutsattes alltså även i fortsättningen skola underhållas av rederibolaget. Enligt sjösänkingsbolaget torde emellertid någon laga skyldighet därutinnan icke ha ålegat rederibolaget, utan underhållet av ifrågavarande prickar synes ha varit ett frivilligt åtagande.

Sänkningsföretaget medförde väsentliga förändringar beträffande prickar och sjömärken. Emellertid mötte svårigheter att fullt bevisa, vad som rätteligen borde ankomma på det ena eller det andra bolaget. På grund härav övertog sjösänkingsbolaget efter sänkningens fullbordande tills vidare hela prickningen mot ett årligt bidrag av 643 kronor 50 öre. Detta belopp utgjorde medeltalet av de prickningsavgifter, som rederibolaget uppburit de närmaste tio åren före sänkningen. Sedan Örebro hamn i relativt stor omfattning börjat trafikeras av även andra fartyg än rederibolagets, upphörde emellertid nyssnämnda bidrag. I stället uppbars och uppbars allt fortfarande genom särskild uppborädsman en avgift för in- och utgående fartyg av 0: 75 kronor för rederibolagets båtar och 1 krona för övriga fartyg. Denna uppborädsman, som tog sin början för omkring 35 år sedan, motsvarade tidigare förutnämnda belopp å 643 kronor 50 öre men har på grund av den avtagande trafiken vissa år nedgått till att inbringa endast några hundratal kronor. Avgiften torde under åren närmast efter sänkningens genomförande

ha motsvarat kostnaderna för det av sjösänkingsbolaget frivilligt åtagna prickningsbestyret. Kostnaderna ha emellertid undan för undan ökats och inkomsterna minskats. Det gjorda prickningsåtagandet medför därför en icke obetydlig ekonomisk belastning.

Genom sjösänkingsbolagets försorg underhållas emellertid endast vissa av de å sjökortet angivna prickarna. Utprickningen verkställes av strandägare vid Hjälmaran, med vilka bolaget träffat skriftliga avtal om tillsyn och underhåll av utsatta prickar och sjömärken. Genom bolagets muddermästare utövas varje vår besiktning och kontroll av samtliga prickar och sjömärken, vilka underhållas av bolaget.

Utprickningen i övrigt verkställes av vederbörande hamnägare eller av personer, som äro intresserade av farlederna.

En viss oklarhet råder sålunda i fråga om sjösänkingsbolagets åligganden rörande utprickningen i Hjälmaran. Enligt vad bolaget framhåller har någon detaljerad undersökning i ämnet såvitt bekant icke ägt rum.

Såsom förut antytts meddelades i 1877 års resolution vissa *bestämmelser för att trygga fullgörandet av sjösänkingsbolagets förpliktelser gentemot det allmänna*. Sålunda föreskrefs att bolaget — för att bolaget om det så önskade och Kungl. Maj:t funne skäligt att sådant medge skulle kunna befrias från sina förpliktelser i fråga om den allmänna trafiken — skulle hos statskontoret insätta tillhoppa 100 000 kronor till en särskild fond. Räntan å fonden skulle i mån av behov kunna användas för att bekosta de underhålls- och andra åtgärder, som enligt vad förut angivits ålagts bolaget. Kungl. Maj:t förbehöll sig dock rätt att förordna om användandet och förvaltningen av fonden samt att framdeles avgöra, om den kunde anses tillräcklig för sitt ändamål eller borde ökas av bolaget.

I enlighet med dessa föreskrifter inbetalade bolaget år 1881 det angivna beloppet av 100 000 kronor. Med anledning av att fondens ränteavkastning åren närmast efter företagets fullbordande ej helt togs i anspråk för farledsunderhållet och dylikt, växte emellertid fonden så att densamma år 1894 uppgick till omkring 181 700 kronor. På initiativ av statskontoret höjdes fonden samma år till 300 000 kronor. Med hänsyn till att kraven på utbetalning från fonden alltmer ökade under årens lopp, höjdes fonden sedermera vid olika tillfällen ytterligare genom att inbesparade räntemedel tillfördes densamma. Den senaste höjningen skedde år 1917, då fondens belopp bestämdes till 380 000 kronor.

Fondens behållning utgör för närvarande i runt tal 420 000 kronor.

Sjösänkingsbolaget redogör härefter närmare för sina *ekonomiska förhållanden m. m.* och lämnar härvid till en början följande uppgifter angående de utgifter, vilka jämlikt nyssnämnda bestämmelser skola bestridas av fondens avkastning, ävensom angående storleken av denna avkastning, allt för åren 1905—1949. Såvitt gäller tiden 1905—1944 avse uppgifterna medeltal per femårsperiod.

År	Summa kostnad per kalenderår, kronor	Fondens ränte- avkastning, kronor
1905—1909	10 291	13 493
1910—1914	8 677	14 837
1915—1919	21 057	15 937
1920—1924	14 356	15 635
1925—1929	14 207	15 718
1930—1934	17 339	16 282
1935—1939	13 118	15 121
1940—1944	12 453	13 393
1945	12 258	13 050
1946	11 410	13 050
1947	33 642	12 956
1948	10 880	13 066
1949	52 300	13 066

I anslutning till sammanställningen anför bolaget bland annat följande.

Såsom framgår av sammanställningen har fondens avkastning tidigare i regel varit större än den kostnad, som skolat bestridas från densamma. Detta är anledningen till att fonden undan för undan kunnat ökas till nyssnämnda belopp av omkring 420 000 kronor. Vissa år ha kostnaderna dock av olika skäl avsevärt överstigit det belopp, som varit att motse från fonden. I sådant fall har bolaget förskottat överskjutande kostnad till ett kommande år, då kostnaderna understigit fondens avkastning och utjämning ägt rum. Vid några tillfällen har bolaget vidare medgivits utbetalning från fonden av under flera år fonderade ränteöverskott.

Under den senaste tioårsperioden ha emellertid kostnaderna ständigt stigit, under det att ränteinkomsten minskat. Denna kostnadsstegring har varit särskilt stark de senaste åren.

I detta sammanhang bör vidare påpekas, att man till synes kan få det intrycket av sammanställningen, att ränteinkomsterna under åren 1940—1946 varit tillräckliga för omkostnadernas bestridande. Härvid är emellertid att märka, att bolaget på grund av betydande svårigheter att anskaffa bränsle till mudderverket och avsevärd kostnadsökning under världskriget och åren närmast därefter inskränkt muddringen till det oundgängligen nödvändigaste. Det oaktat ha övriga kostnader på grund av prisstegring tagit så stor del av fondens avkastning i anspråk, att endast en mindre del därav blivit disponibel för muddring.

I bolagets bokföring ha de kostnader, som ankomma på fonden, uppdelats på följande huvudposter, nämligen mudderverket, segellerna i Hjälmarén, Hjälmaréns reglering, dammästarens bostad samt utskylter för fonden. Beträffande de olika posterna anför bolaget bland annat följande.

Mudderverket. Utgifterna under denna post avse underhåll. Verket äges av bolaget och har under de senaste 30 åren uteslutande använts för muddring av farleden. Tidigare har anvisats visst belopp från fondens avkastning till nedskrivning av mudderverkets värde. För närvarande är det bokförda värdet 23 000 kronor, vilket emellertid är för högt. Sedan många år har sålunda en nedskrivning med 8 000 kronor ansetts både önskvärd och befogad, men så har icke kunnat ske på grund av otillräcklig avkastning från fonden.

Segellederna i Hjälmarens. Under denna post upptagas kostnaderna för muddring, prickning samt lön till den s. k. muddermästaren.

Av alla utgifter äro kostnaderna för muddring de dominerande. Medelkostnaderna — inklusive prickning — voro per år under tiden 1920—1939 cirka 9 000 kronor och under tiden 1945—1949 cirka 18 600 kronor. På grund av att arbetskostnaderna stigit avsevärt kan antas, att muddringsarbetet framdeles kommer att kosta 2,5 å 3 gånger mer än under 1930-talet.

Under år 1947 verkställdes relativt omfattande muddringsarbeten, vilka medförde en bolagets fordran hos fonden av i runt tal 33 700 kronor. Oaktat någon muddring icke utfördes under år 1948, kunde denna fordran minskas endast till omkring 29 900 kronor. Även under år 1949 ägde omfattande muddring rum. Kostnaderna härför — jämte övriga på fonden ankommande utgifter — uppgingo till så stora belopp att bolagets fordran på fonden för ifrågavarande år uppgår till cirka 41 400 kronor. Bolagets fordran på fonden för muddringsarbeten uppgår sålunda för närvarande till sammanlagt i runt tal 71 300 kronor.

Prickningskostnaderna ha under åren 1939—1950 utgjort i medeltal omkring 2 200 kronor. Bolagets andel i muddermästarens lön är 1 100 kronor om året.

Hjälmarens reglering. Ifrågavarande kostnader omfatta skötsel och underhåll av regleringsdammen vid Hyndevad, löner till dammästaren och dammvakten samt underhåll av den senares bostad.

Under åren 1939—1950 uppgingo kostnaderna för underhåll och reparation av dammen till sammanlagt i runt tal 7 400 kronor. Dammästaren har en årslön å 1 800 kronor samt fri bostad och ersättning för telefon m. m. Dammvaktens lön är 600 kronor per år jämte fri bostad, lyse och telefon.

Dammästarrens bostad. Bolaget har tidigare förskotterat 5 000 kronor för reparationsarbeten vid dammästarbostället. Då beloppet icke kunnat gäldas från fondens avkastning, har detsamma tills vidare balanserats i bolagets räkenskaper.

Utskylder för fonden. Här avses skatter å det i statskontoret fonderade beloppet.

Bolagets övriga utgifter bestridas från dess egna tillgångar. Bland dessa utgifter märkas framför allt förvaltningskostnader samt underhåll av Kvismare kanal. Utgifterna upptogos i 1951 års bokslut till cirka 6 000 kronor. Enligt vad bolaget anför har emellertid bolaget inom den närmaste tiden att räkna med stora kostnader för nyssnämnda kanal. Sålunda måste dels en raserad bro ersättas med en ny, dels två andra broar över kanalen ombyggas. Vartdera företaget beräknas draga en kostnad av minst 30 000 kronor. Vidare måste en omfattande och dyrbar rensning av kanalen, som är omkring två mil lång, utföras. Alla dessa utgifter komma att anstränga bolagets tillgångar mycket hårt, särskilt som arbets- och materialkostnader stigit.

I detta sammanhang erinrar bolaget slutligen om de utgifter, som föranletts av förut omförmälda statslån å 2 000 000 kronor. Bolaget upplyser sålunda, att i räntor på detta lån erlagts icke mindre än 3 800 000 kronor. De enda förmåner staten beviljat ha varit ett mindre anslag å 2 000 riksdaler banko till undersökningskostnader samt efterskänkande av räntor å omkring 360 000 kronor.

Vad härefter angår bolagets tillgångar upptogs dessa i 1951 års bokslut till cirka 247 000 kronor. Bland tillgångarna voro emellertid redovisade bolagets förenämnda fordringar på fonden å 71 300 kronor för muddringsarbeten, 8 000 kronor för avskrivning å mudderverket samt 5 000 konor för reparationsarbeten vid dammästarbostället, eller tillhoppa 84 300 kronor.

Bolaget uppger vidare, att det sett sig nödsakat att realisera vissa tillgångar för att kunna finansiera nyssnämnda förskotteringar. Härtill kommer att bolaget genom att ligga ute med ifrågavarande belopp åsamkas en årlig ränteförlust å minst 2 500 kronor.

Avkastningen av bolagets tillgångar — huvudsakligen vissa arrendeavgifter samt räntor — uppgick i 1951 års bokslut till närmare 8 000 kronor.

Såsom förut nämnts utmynnar bolagets framställning i en hemställan, att statsverket skall övertaga de förpliktelser och därmed förenade kostnader, som enligt vad förut angivits nu åvila bolaget. *Bolagets hemställan* innebär sålunda, att det i fortsättningen skall ankomma på staten att svara för underhåll och skötsel av regleringsdammen vid Hyndevad, underhåll av farleden genom Hjälmarens och till vissa hamnar där samt den utprickning i Hjälmarens, som åligger bolaget. Till stöd härför åberopar bolaget det förut återgivna uttalandet i 1877 års resolution om möjlighet för bolaget att vinna befrielse från förpliktelserna i vad de avse den allmänna trafiken. I övrigt anför bolaget såsom motivering i huvudsak följande.

Av vad bolaget anfört framgår, att fondens avkastning numera ej är tillräcklig för att bestrida de kostnader, för vilka densamma avsetts. Någon ändring till det bättre genom minskade omkostnader och höjd ränteavkastning från fonden torde ej heller vara att räkna med inom överskådlig tid.

Bolaget vill framhålla att den vinst, som företaget medfört för dess delägare, varit blygsam i förhållande till den ekonomiska betydelse som det samma haft för det allmänna. Frånsett själva jordbruksintresset har företaget sålunda varit till utomordentlig nytta för handel och industri, för befolkningsfrågans och kommunikationsväsendets utveckling samt i sanitärt hänseende m. m. inom såväl sjösänkingsområdet som närliggande trakter. Värdet av denna nytta för det allmänna kan givetvis icke beräknas, men det torde vara uppenbart att det rör sig om belopp som vida överstiga sjösänkingsintressenternas vinst av företaget.

Oaktat den avsevärda betydelse företaget medfört för andra än företagens delägare, ha dessa ändock hittills under mer än 60 år själva fått betala samtliga med företagens utförande och underhåll förenade kostnader. Det torde emellertid ej kunna anses skäligt och rättvist att ett företag, som medfört så betydande allmännytta som sjösänkingsföretaget, ensamt skall bära alla kostnader för denna nytta vidmakthållande. Det synes därför ej mer än rimligt, att sjösänkingsintresset i fortsättningen icke belastas med större kostnad för ifrågavarande underhållsåtgärder än som i jämförelse med det allmänna vinst är rättvist och riktigt samt att sålunda en mera skälig fördelning av underhållsörden kommer till stånd.

I anslutning till det anförda framhåller bolaget vidare, att om staten övertager regleringen och därmed sammanhängande åligganden, främst mudd-

ringsarbetet, böra kostnaderna kunna hållas inom en rimlig nivå med hänsyn till de stora maskinella resurser som staten har. För bolaget med dess begränsade möjligheter i detta hänseende torde däremot kostnaderna komma att uppgå till sådana belopp, att den ekonomiska situationen inom få år blir ohållbar.

Slutligen framhåller bolaget i detta sammanhang, att en uttaxering på bolagets delägare skulle komma att medföra stora kostnader och avsevärda svårigheter med hänsyn till de omfattande förändringar som numera ägt rum i fråga om fastighetsbildningen inom den av sjösänkingsföretaget berörda marken.

Därest staten övertager bolagets ifrågavarande förpliktelser, förklarar sig *bolaget villigt till vissa åtaganden*.

Till en början förbinder sig bolaget sålunda att till Kungl. Maj:t överlämna den av statskontoret förvaltade fonden, dock först sedan gottgörelse erhållits för de förut omförmälda förskotterade beloppen å tillhoppa 84 300 kronor. Vidare åtager bolaget sig att mot skälig hyra tillhandahålla den bostad med tillhörande trädgårdsland och uthus, som är avsedd för dammvaktens behov, samt att på betryggande sätt bereda tillträde till regleringsdammen och å bolaget tillhörig mark ställa erforderlig plats till förfogande för reparationer. Slutligen förklarar sig bolaget vilja överlämna förenämnda inteckning till rätt för viss reglering vid Rosenholms damm, i vad avser nuvarande regleringsförhållanden.

Yttrandena.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen finner den i ärendet förebragta utredningen icke vara tillräcklig för att man skulle kunna bedöma de förpliktelser, som vid bifall till framställningen skulle komma att överföras å staten. Styrelsen ifrågasätter därför, om icke en särskild utredningsman bör tillsättas för att närmare utreda nämnda spörsmål. Denna uppfattning delas av *kommerskollegium*. *Lantbruksstyrelsen* framlägger förslag till en provisorisk lösning av frågan i avbidan på att utredning verkställes i vissa av styrelsen närmare angivna avseenden. *Övriga remissinstanser* tillstyrka däremot sjösänkingsbolagets framställning eller lämna densamma utan någon mera väsentlig erinran. *Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut* samt *Föreningen för inre vattenvägar* anse dock samtidigt, att viss utredning bör ske.

Av remissutlåtandena må här återgivas följande.

Lantbruksingenjören i Södermanlands län tillstyrker bolagets framställning.

Lantbruksnämnden i Södermanlands län tillstyrker likaledes framställningen med hänsyn till att de åtaganden, som avses skola övertagas av staten, äro av allmänt intresse och därför icke enbart böra belasta jordbrukar-

na. Å andra sidan anser nämnden, att sjösänkingsbolaget allt framgent bör bära ansvaret och kostnaderna för eventuella arbeten i samband med den del av företaget, som har direkt anknytning till de berörda jordbruken.

Länsstyrelsen i Södermanlands län ansluter sig helt till vad lantbruksnämnden anfört.

Föreningen Sveriges inrikessjöfart uttalar endast önskvärdheten av att åtgärder vidtagas för att säkerställa farledens upprätthållande.

Föreningen för inre vattenvägar finner att det ur föreningens synpunkt är av underordnad betydelse, vem som handhar underhållet av ifrågavarande farled, blott detta sköttes på ett för sjöfarten fullgott sätt. Föreningen har därför i princip icke något att erinra mot bifall till framställningen, dock under den förutsättningen att statens övertagande av underhållet icke kommer att medföra någon försämring av rådande förhållanden för sjöfarten.

Innan slutlig ställning toges till förevarande spörsmål böra emellertid enligt föreningens mening flera i sammanhanget betydelsefulla frågor utredas och klarläggas. Härom anföres följande.

I första hand kommer därvid frågan om farledens tekniska och transportekonomiska förutsättningar som allmänt transportorgan. Dessa torde nu vara helt andra än vid den tidpunkt, då bolagets underhållsförpliktelser fastställdes. De måste sålunda ha ett avgörande inflytande på frågan om vilket intresse statsmakterna kunna ha av att övertaga farledens underhåll, ävensom på de ekonomiska anspråk staten bör kunna ställa på bolaget för dess fritagande från gällande underhållsförpliktelser. En mängd andra frågor av ekonomisk och juridisk art torde också behöva klarläggas innan ärendet avgöres.

Föreningen förordar att en allsidig utredning liknande den som föregick statens övertagande av Säffle kanal och som av 1944 års hamnutredning föreslagits för rikets samtliga inre farleder snarast kommer till stånd.

Enligt handelskammaren för Örebro och Västmanlands län beror sjösänkingsbolagets brydsamma ekonomiska läge väsentligen på penningvärdets fall. Bolaget kan sålunda enligt handelskammaren icke göras ansvarigt för sin nuvarande ställning. Handelskammaren anser sig också kunna vitsorda, att det skulle möta betydande svårigheter att nu verkställa en uttaxering på delägarna i bolaget. Då dessutom trafiken på Hjälmare kanal torde komma att förlora alltmera i betydelse och därigenom kostnaderna för det allmänna vid övertagande av bolagets förpliktelser att minska, tillstyrker handelskammaren för sin del framställningen.

Magistraten i Örebro åberopar såsom eget utlåtande ett av stadsfullmäktige i staden — som icke ingått på en granskning av bolagets redogörelse för dess förpliktelser — ansett sig sakna anledning att göra invändning mot bifall till framställningen, då onekligen vissa skäl tala för densamma.

Länsstyrelsen i Örebro län tillstyrker bifall till framställningen i vad denna avser övertagandet av bolagets förpliktelser i fråga om underhåll och skötsel av regleringsdammen vid Hyndevad, underhåll av farleden genom Hjälmare och vissa hamnar där samt bolaget åliggande prickning i samma sjö. Däremot anser sig länsstyrelsen icke kunna tillstyrka, att från den av statskontoret förvaltade fonden skall utbetalas ett belopp av 8 000 kronor

för avskrivning å mudderverket. Då bolaget avser att behålla den numera överflödiga dammästarbostaden ifrågasättes vidare, om icke det begärda beloppet å 5 000 kronor för arbeten å densamma bör minskas med nuvarande värdet av bostaden.

Såsom förut nämnts anser *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen*, att utredningen i ärendet icke är helt till fyllest för att belysa de förpliktelser ur såväl kostnads- som andra synpunkter, vilka vid bifall till bolagets framställning komma att överföras å staten. Med hänsyn härtill bör enligt styrelsens mening en närmare utredning verkställas i ämnet och förslag till avtal mellan staten och bolaget upprättas. Styrelsen föreslår, att en särskild utredningsman skall förordnas för ändamålet.

Vid styrelsens utlåtande har fogats en inom styrelsen upprättad promemoria, däri angivits de olika spörsmål, vilka i första hand ansetts böra beaktas vid den föreslagna utredningen. Tillika har överlämnats en i anledning av promemorian till styrelsen inkommen skrift från statens ombud i bolaget, lantbruksingenjören i Örebro län G. Kindblom. Beträffande det närmare innehållet i dessa båda handlingar torde emellertid få hänvisas till desamma.

Kommerskollegium delar väg- och vattenbyggnadsstyrelsens uppfattning och föreslår likaledes, att en särskild utredningsman skall förordnas för att handlägga ärendet.

Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut vitsordar, att ifrågavarande regleringsföretag varit av stor betydelse icke blott för de närmast berörda markägarna utan också för hela bygden och för landet i sin helhet. Företaget har även tillfört det allmänna betydande skatteintäkter. Vidare erinrar institutet om att bolaget åtnjutit tämligen små förmåner från statsmakterna — 2 000 riksdaler banko för undersökningar och 360 000 kronor i efterskänkta räntor — samt framhåller, att företaget skulle ha varit berättigat till statsbidrag av en helt annan storleksordning om det utförts i närvarande tid. Beträffande frågan om en ny uttaxering på bolagets delägare med därtill erforderlig revidering av kostnadsfördelningslängden håller jämväl institutet för troligt, att kostnaderna för dessa åtgärder skulle bli avsevärda. Enligt institutets mening är det för övrigt önskvärt att man skall slippa ett så improduktivt arbete.

Med hänsyn till nu anförda omständigheter och då bolagets ekonomiska svårigheter bero på förhållanden, varöver bolaget icke kan råda, finner institutet det skäligt att bolaget i enlighet med innebörden av 1877 års resolution skall befrias från de i framställningen angivna förpliktelserna mot avstående från den av statskontoret förvaltade fonden. Enligt institutet kan det dock ifrågasättas, om icke bolaget därjämte även bör avstå från äganderätten till dammbyggnaden.

Emellertid anser sig institutet samtidigt böra fästa uppmärksamheten på en del förhållanden rörande regleringen, vilka kunna vara av betydelse vid frågans avgörande. I fråga om vad institutet anfört härutinnan torde dock få hänvisas till utlåtandet. I anslutning till sin redogörelse i ämnet framhåller institutet, att regleringen icke kunnat skötas efter de fastställda be-

stämmelserna men att en viss praxis tillämpats under de senaste 35—40 åren. Institutet anser därför, att bestämmelserna för regleringen måste ändras så, att de kunna efterlevas. Sammanfattningsvis anför institutet härom följande.

Bestämmelserna böra härvid utformas så att jordbruks- och kraftverksintressenterna i största möjliga utsträckning få ökad nytta av regleringen. En mera avsevärd sänkning för jordbruksändamål synes böra ställas på längre sikt, då den är svår genomförbar och kostsam samt medför en besvärlig rättsprocedur. Däremot torde det vara möjligt att relativt lätt få igenom en års- och korttidsreglering i huvudsak inom ramen för regleringen sådan den i verkligheten tillämpats men med vissa förbättringar för jordbruket och kraftverken dock utan försämring för sjöfarten.

Till en sådan reglering borde kraftverken stå som sökande. De torde ha viss nytta av den nuvarande regleringen och skulle genom ändringen kunna få ytterligare fördelar. Kraftverken ha hittills icke bidragit till kostnaderna för regleringen annat än med viss handräckning för dammens manövrering men synas, då de genom ändringen av regleringen få större nytta av denna, böra i viss utsträckning deltaga i kostnaderna. De förpliktelser som sänkningsbolaget önskar bli befriat ifrån, synas därför böra fördelas på statsverket och kraftverken. Förhandlingar mellan de intresserade parterna borde därför snarast föras för att få fram ett godtagbart förslag till ändring av regleringsbestämmelserna och till fördelningen av kostnaderna för farleder m. m. i Hjälmarens samt regleringsdammens underhåll och skötsel.

Under hänvisning till det anförda föreslår institutet, att Kungl. Maj:t skall inbjuda sjösänkingsbolaget, kraftverken, Hjälmare kanalbolag och Örebro stad till överläggningar med statliga representanter om hur regleringen bör ordnas och de ekonomiska förpliktelserna fördelas. De utredningar som erfordras anses lämpligen böra utföras genom lantbruksstyrelsens och kraftverkens försorg, varjämte institutets erfarenheter i hydrologiska frågor och om regleringars skötsel bör tagas i anspråk. Slutligen framhåller institutet att sänkningsbolaget, om vid dessa överläggningar enighet kan uppnås, torde kunna befrias från vissa i ansökningen angivna förpliktelser utan att vattendomstolens slutbehandling av frågan behöver inväntas.

Lantbruksstyrelsen berör i sitt utlåtande inledningsvis de olika intressen, som äro beroende av ifrågavarande sänkningsföretag. Härom anföres bland annat följande.

Riktlinjerna för den sänkning av Hjälmarens, som genomfördes under åren 1878—1888, drogos upp för snart 100 år sedan. De tre intressegrupper, som vid denna tidpunkt berördes av sänkningsföretaget, nämligen markägarna kring sjön, sjöfartsintressena såväl på Hjälmarens som i Hjälmare kanal samt kraftverksägarna i Eskilstunaån, äro fortfarande beroende av regleringens skötsel och eventuella förändringar av densamma.

Efter sänkningsföretagets genomförande har emellertid den därvid uppnådda torrläggningen successivt försämrats på grund av markernas sättning, vilket medfört, att stora markområden nu äro i behov av ytterligare torrläggning. Detta behov ökar från år till år och blir aktuellt för allt större områden.

Betydelsen av Hjälmarens som allmän farled för den av sjön berörda bygden synes tidigare ha varit relativt större än för närvarande. Numera torde Örebro vara den enda ort, för vilken trafiken genom Hjälmarens och Hjälmare kanal kan anses ha någon betydelse. Enär staden under senare år ut-

fört en del hamnanläggningar synes dock vara anledning förmoda, att sjöfartsinresset även framdeles kommer att vara av viss betydelse vid utformningen av nyare regleringsbestämmelser för Hjälmarren.

Utvecklingen har vidare medfört vissa förändringar beträffande kravet på vattenhushållning för kraftverksändamål. Kraftverksägarnas anspråk vid tiden för sänkningens utförande var i huvudsak att få en i möjligaste mån jämn vattenföring året om. Kraftverkens vattenbehov har visserligen ökat, men behovet av en jämn vattenföring året om är numera, då kraftverken kunna utnyttja möjligheterna till samdrift med landets kraftnät i övrigt, ej längre så starkt. Man önskar i stället utvinna största möjliga kraft under vinterhalvåret, då den är som mest värdefull.

Utöver förenämnda tre intressen torde vid kommande planeringar avseende förändringar i sjöns vattenstånd även erfordras att hänsyn tages till naturskyddsintresset, fisket och sanitära krav.

Styrelsen kommer härefter in på frågan om vilka åtgärder, som böra vidtagas för att uppnå en förbättring av nuvarande förhållanden, samt anför härom i huvudsak följande.

Det synes uteslutet att genom enbart ytterligare sänkning av Hjälmarren uppnå en bestående förbättring av de berörda markerna. Efter ett visst antal år skulle nämligen en stor del av markerna på grund av ytterligare sättning och erosion åter befinna sig i samma torrläggningstillstånd som i dag. Med anledning härav och med hänsyn till de övriga intressen vid sidan om jordbruket, som äro beroende av vattenförhållandena i Hjälmarren, måste de tekniska åtgärderna nog avvägas. Genom förbättrade tappningsbestämmelser i kombination med en mindre sänkning av såväl hög- som lågvattenytan torde kunna skapas ett större regleringsmagasin till nytta för såväl jordbruks- som kraftverksintressena. Förutsättningen för genomförande av en dylik reglering torde dock vara dels en ökning av kapaciteten hos Hjälmarrens utlopp vid lågvatten, dels en ombyggnad av regleringsdammen. För jordbrukets del erfordras vid sidan om denna mindre reglering utförandet av separata invallningar av härför lämpliga områden.

För genomförande av en sådan begränsad reglering torde knappast vara möjligt att få markägarna att ställa sig som sökande till en förrättning enligt vattenlagen, enär denna skulle bli mycket tids- och kostnadskrävande därigenom att uppskattningsvis 2 000 fastigheter skulle komma att beröras. Regleringen torde i stället böra komma till stånd genom statens medverkan, varvid möjligheter böra finnas att träffa överenskommelse med kraftverksintresset om deltagande i kostnaderna för såväl eventuella ombyggnader som den framtida skötseln av regleringen. Överenskommelsen bör i vanlig ordning fastställas av vattendomstolen. Däremot synes torrläggningens intresset böra befrias ifrån ansvaret för Hjälmarrens farleder och skäl kunna anföras för att det allmänna helt eller delvis övertager detsamma. Initiativet till utförande av invallningsåtgärderna åter torde i huvudsak böra utgå från de enskilda markägarna, varvid emellertid planläggningen av desamma bör ske genom statens försorg i och för frågornas gemensamma bedömning i stort. Sålunda torde vid utförandet av invallningar i Kvismaredalen bland annat erfordras, att det gemensamma avloppet, Kvismare kanal, samtidigt förbättras i och för bättre utnyttjande av en blivande mindre reglering av Hjälmarren.

Även vid en sådan mindre reglering, som här omnämnts, torde sjöfartsinresset komma att beröras. Innan regleringen kan utformas i detalj och läggas till grund för vidare åtgärder erfordras, att utredningar verkställas beträffande de tekniska och ekonomiska förutsättningarna för ett bibehåll-

lande av trafiken å ifrågavarande farled. Utredningen bör i huvudsak genomföras i enlighet med 1944 års hamnutrednings förslag. Den torde böra komma till stånd omedelbart och bedrivs parallellt med övriga utredningar rörande Hjälmarefrågan i och för bedömning, huru de olika intressena bäst kunna samordnas.

Om frågan om Hjälmarens reglering utvecklas i den riktning som nu angivits tyder enligt lantbruksstyrelsen mycket på att frågan går in i ett skede, då ansvaret för de framtida åtgärderna till största delen bör ligga i statens hand. Nu föreliggande ansökan från sjösänkingsbolaget bör ses som ett led i samma utveckling. En befrielse för bolaget från vissa underhållsskyldigheter torde även kunna motiveras med de stora förändringar i fråga om med sjösänkningen sammanhängande förhållanden, som inträtt under de senaste decennierna. Enligt styrelsen måste det sålunda numera anses vara uteslutet att ett torrlägningsföretag åläggas underhåll och prickning av allmän farled samt skötsel av en regleringsdamm, varav stora kraftintressen äro beroende. Om man dessutom betänker, att Hjälmarens sjösänkning under tiden 1890—1940 kostat de därav berörda fastigheterna dels i utförande 4 000 000 kronor, dels i räntor å statligt lån 3 800 000 kronor, under det att statens bidrag genom avskrivning av låneränta endast uppgått till omkring 360 000 kronor, framstå de bolaget alltjämt åvilande kostnaderna för tillgodoseende av allmänna intressen såsom osedvanligt betungande. Härtill kommer slutligen, att ett fortsatt underhåll av farleden i Hjälmarens genom bolagets försorg skulle kräva en utdebitering av kostnaderna på de enskilda markägarna, vilket i sin tur skulle medföra en besvärlig och dyrbar revision av den för sänkingsföretaget fastställda kostnadsfördelningslängden. En dylik revision är enligt styrelsens mening icke lämplig i Hjälmarefrågans nuvarande läge.

Med hänsyn till det anförda finner lantbruksstyrelsen det rimligt, att bolaget skall befrias från skyldigheten att bekosta underhållet av allmän farled och skötseln av regleringsdammen vid Hyndevad. Däremot bör bolaget svara för de kostnader, som beröra jordbrukets intressen. De tillgångar, över vilka bolaget för närvarande disponerar, torde sålunda böra utnyttjas för sådant underhåll, som direkt gagnar jordbruket.

Samtidigt anser emellertid styrelsen det kunna ifrågasättas, om det är lämpligt att staten skall övertaga samtliga sjösänkingsbolagets förpliktelser i fråga om den allmänna trafiken redan nu, innan de av styrelsen skisserade undersökningarna klargjort huru de olika intressena bäst kunna samordnas för framtiden. Starka skäl tala dock för att staten, intill dess undersökningarna slutförts, bör befria bolaget från det ekonomiska ansvaret. För sin del föreslår styrelsen såsom ett provisorium följande fördelning av kostnaderna.

Under en övergångstid torde såsom ett provisorium kostnaderna för underhållet av farleden, prickning i sjön samt underhållet och skötseln av regleringsdammen, i den omfattning dessa åtgärder för närvarande ombesörjas av bolaget, böra bestridas dels med avkastningen av den av sjösänkingsbolaget bildade fonden för ifrågavarande ändamål, dels genom att stat-

liga medel ställas till förfogande för vad därutöver erfordras. Eventuellt torde efter överenskommelse med kraftverksintresset skötseln av regleringsdammen vid Hyndevad böra överflyttas på kraftverken. Vid ett sådant förfarande synes det emellertid som nyss sagts vara för tidigt att nu närmare bedöma de ekonomiska detaljerna för ett slutligt övertagande, utan torde det vara lämpligast, att den av statskontoret förvaltade underhållsfonden tills vidare ej utnyttjas eller uppdelas på de olika slag av underhåll, vartill den avsetts. Fondens avkastning torde i stort sett täcka kostnaderna för ifrågavarande åtgärder med undantag av de muddringsarbeten, vilka eventuellt kunna komma att erfordras.

Vad angår prickningen i Hjälmarens torde det vara mest ekonomiskt, att bolaget tills vidare erhåller uppdraget att verkställa denna. Vid en eventuellt erforderlig muddring torde däremot för ernående av effektivt utförande till rimliga kostnader böra utnyttjas mera modern maskinutrustning än den bolaget för närvarande disponerar.

För att bolaget skall ha möjlighet att under den närmaste tiden kunna fullgöra sina skyldigheter beträffande det hitintills eftersatta underhållet i Kvismaredalen anser styrelsen skäl tala för att sjösänkingsbolaget redan nu kompenseras för de kostnader bolaget åsamkats under senare år på grund av att farledens underhåll ej kunnat helt finansieras genom fondens årliga avkastning. Enligt sjösänkingsbolagets årsberättelse i mars 1951 var bolagets fordran å fonden per den 31 december 1950 omkring 66 000 kronor. Styrelsen anser att bolaget nu i varje fall är berättigat att erhålla sedan år 1917 — då fonden senast ökades genom påföring av inbesparade räntemedel — ej utnyttjade räntemedel med avdrag av eventuella kursförluster på grund av fondmedlens placering i obligationer. Den resterande delen av bolagets fordran å fonden bör, om fondens minimibelopp anses tills vidare böra stå oförändrat, utgå i form av statsbidrag från statens avdickningsanslag.

Under hänvisning till det anförda uttalar styrelsen, att utredningar omedelbart böra igångsättas för utrönande av i vad mån det allmänna eller andra intressen än jordbruksintresset böra övertaga sjösänkingsbolaget åvilande underhåll av farleder m. m. i Hjälmarens. I samband härmed bör även trafiken på Hjälmarens och i Hjälmare kanal bli föremål för undersökning. Dessa utredningar böra ingå som ett naturligt led i den undersökning rörande förbättrad torrläggning av marker invid Hjälmarens och i Kvismaredalen, som genom Kungl. Maj:ts beslut den 30 juni 1949 uppdragits åt lantbruksstyrelsen. Styrelsen förklarar sig ha för avsikt att i samband med nu angivna åtgärder hos Kungl. Maj:t föreslå lämplig utredningsman för utredning av de med farledsintressena förenade spörsmålen och att samtidigt även taga kontakt med övriga berörda intressegrupper för att åstadkomma en provisorisk lösning av reglerings- och kostnadsfrågorna intill dess utredningen i sin helhet kunnat slutföras. Styrelsen föreslår vidare, att det ekonomiska ansvaret för de sjösänkingsbolaget åvilande skyldigheterna, i den mån de beröra andra intressen än jordbruket, skall övertagas av staten intill dess överenskommelser med övriga grupper kunnat träffas. Härvid kunna olika alternativ tänkas. Antingen kan bolaget såsom hittills verkställa ifrågavarande åtgärder, eller också kan staten i lämplig omfattning ombesörja desamma. Kostnaderna för underhåll m. m. böra enligt

styrelsens mening bestridas dels genom ränteavkastningen från den av statskontoret förvaltade fonden, dels genom att statliga medel därutöver årligen ställas till förfogande.

Sammanfattningsvis föreslår styrelsen, att staten tills vidare från den 1 juli 1952 — intill dess slutlig utredning föreligger eller annat efter överenskommelse kan bli bestämt — i huvudsaklig överensstämmelse med vad förut angivits skall övertaga sjösänkingsbolagets underhållsskyldigheter i fråga om Hjälmarens farleder ävensom skötseln av regleringsdammen vid Hyndevad samt att bolaget skall ersättas för de omkostnader, som bolaget kan styrka sig ha åsamkats under senare år på grund av att fondens årliga avkastning varit otillräcklig. Ersättningen föreslås skola bestridas dels av i fonden inestående, ej tidigare utnyttjade räntemedel, dels av statliga medel i form av bidrag från statens avdikningsanslag.

Departementschefen.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen genomfördes på 1880-talet en sänkning och reglering av sjöarna Hjälmaren och Kvismaren av ett för ändamålet särskilt bildat bolag, Hjälmarens och Kvismarens sjösänkingsbolag. Av sänkingsföretaget berördes tre intressegrupper, nämligen markägarna kring sjöarna, sjöfartsintressena såväl på Hjälmaren som i Hjälmar kanal samt kraftverksägarna i Eskilstunaån. Företaget bekostades emellertid helt av markägarna, sammanslutna i nyssnämnda bolag. Kostnaderna för företaget beräknades till något över 2 000 000 kronor men visade sig sedermera uppgå till drygt 4 000 000 kronor. Till företagets utförande erhöll bolaget ett statslån på 2 000 000 kronor, vilket slutbetalades år 1940. Bolaget hade då i räntor på lånet erlagt icke mindre än cirka 3 800 000 kronor. Av statsmedel ha till företaget utgått endast 2 000 riksdaler banko till undersökningskostnader, varjämte räntor efterskänkts till ett belopp av cirka 360 000 kronor.

I samband med att bolaget erhöll tillstånd att genomföra företaget stadgades såsom villkor vissa förpliktelser för bolaget för att trygga de övriga intressen, som berördes av företaget. Bolaget ålades sålunda, bland annat, att underhålla farlederna i Hjälmaren, att underhålla och bekosta skötseln av en regleringsdamm vid Hyndevad samt att ombesörja viss utprickning i Hjälmaren. Dessa skyldigheter åligga alltjämt bolaget. Av de olika åtgärder, vilka bolaget i enlighet härmed har att vidtaga, är muddring av farlederna den som föranleder de väsentligaste kostnaderna.

Samtidigt förutsattes emellertid att bolaget, om det så önskade och Kungl. Maj:t medgav detta, skulle kunna befrias från sina förenämnda förpliktelser beträffande den allmänna trafiken. För att möjliggöra detta och för att trygga genomförandet av bolagets åligganden gentemot det allmänna föreskrevs, att bolaget skulle avsätta 100 000 kronor till en av statskontoret förvaltd fond, vars avkastning skulle användas till att bekosta de bolaget

ålagda underhållsåtgärderna. Fondens belopp har sedermera ökats till 380 000 kronor. Behållningen uppgår nu till cirka 420 000 kronor och avkastningen till omkring 13 000 kronor per år.

I förevarande framställning har nu bolaget under hänvisning till nyssnämnda stadgande hemställt att bli befriat från sina ifrågavarande förpliktelser. Till stöd härför har bolaget anfört, att avkastningen från omförmälda fond numera icke förslår till att täcka de kostnader, som skola bestridas av densamma. Bolaget uppger sålunda, att det under de senaste åren måst av egna tillgångar förskottera kostnader för muddringsarbeten å tillhoppa cirka 71 300 kronor ävensom vissa andra kostnader å 13 000 kronor. Enligt bolaget föreligger därför för närvarande en bolagets fordran hos fonden å sammanlagt 84 300 kronor. Samtidigt har bolaget — jämte vissa andra åtaganden — förklarat sig villigt att vid bifall till framställningen överlämna fonden till Kungl. Maj:t, sedan nyssnämnda fordringar gäldats.

I remissyttrandena har någon erinran icke gjorts mot att bolaget skall befrias från sina ifrågavarande förpliktelser. Från några håll har emellertid uttalats, att dessförinnan närmare utredning bör verkställas i olika hänseenden. Denna ståndpunkt intages av, bland andra, lantbruksstyrelsen. I avbidan på sådan utredning har nämnda remissmyndighet föreslagit en provisorisk lösning av frågan.

För egen del finner jag starka skäl tala för ett bifall till bolagets framställning. Vid bedömande av frågan bör enligt min mening avgörande vikt fästas vid det förhållandet, att det här är fråga om åtgärder vilka huvudsakligen gagna andra intressen än jordbruksintressena. Såsom lantbruksstyrelsen framhållit torde det numera knappast kunna komma i fråga, att ett torrlägningsföretag skulle åläggas underhåll och prickning av allmän farled samt skötsel av en regleringsdamm, varav stora kraftverksintressen äro beroende. Hänsyn bör vidare tagas till att ifrågavarande sänkningsföretag otvivelaktigt på många sätt medfört en betydande nytta för det allmänna, ehuru de avsevärda kostnaderna för dess genomförande helt bestridds av bolagsdelägarna. Dessutom bör i detta sammanhang erinras om att en fortsatt underhållsskyldighet för bolaget skulle nödvändiggöra en uttaxering på delägarna. En sådan åtgärd skulle, enligt vad i ärendet uttalats, med hänsyn till de numera ändrade fastighetsförhållandena bli både dyrbar samt besvärlig och måste därför redan av dessa skäl anses mindre lämplig.

Emellertid torde frågan om det ekonomiska ansvaret för de nu förevarande underhållsåtgärderna böra ses som en del av det större spörsmålet om huru de olika intressena vid Hjälmarén bäst skola kunna samordnas för framtiden. En lösning av detta spörsmål torde, såsom framhållits i några remissyttrandena, kräva särskilda utredningar. Med hänsyn härtill är även jag av den uppfattningen, att definitiv ståndpunkt till underhållsfrågan icke bör fattas redan nu utan först senare, då nyss antydda utredningar slutförts. Jag har därför ansett mig böra stanna vid att föreslå en provisorisk anordning av huvudsakligen den innebörd, som lantbruksstyrelsen angivit.

I enlighet härmed tillstyrker jag, att staten tills vidare från och med den 1 juli 1952 skall övertaga sjösänkningsbolagets skyldigheter i fråga om underhåll och utprickning av Hjälmarens farleder samt skötseln av regleringsdammen vid Hyndevad. Härvid synes mest ändamålsenligt, att ifrågavarande uppgifter uppdragas åt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Givetvis bör styrelsen vid fullgörandet av uppdraget vid behov samråda med Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut samt lotsstyrelsen ävensom med bolaget. Jag förutsätter dock, att sagda institut alltjämt skall ha kvar sina befogenheter enligt Kungl. Maj:ts förut nämnda beslut den 30 juni 1949 i fråga om kontrollen av själva regleringsföretaget såsom sådant. Vidare utgår jag från att bolaget i enlighet med sina i framställningen gjorda åtaganden skall medgiva de intrång i dess enskilda rätt och övriga förmåner, som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen kan finna nödvändiga för uppdragets fullgörande.

Såsom lantbruksstyrelsen föreslagit böra kostnaderna för de åtgärder, som sålunda skola ankomma på väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, i första hand bestridas av fondens avkastning. Denna bör alltså ställas till sistnämnda styrelses förfogande. Emellertid torde man böra räkna med att dessa medel icke skola förslå för ändamålet, särskilt om mera omfattande muddringsarbeten komma att befinnas erforderliga. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen kan följaktligen komma att behöva ytterligare medel till sin disposition. Därest riksdagen icke har något att erinra däremot torde sådana kostnader, som icke kunna täckas genom berörda fondavkastning, få bestridas från det under sjätte huvudtiteln uppförda förslagsanslaget till Underhåll och drift av statens fiskehamnar och farleder.

Vad slutligen angår bolagets begäran om ersättning från fonden för vissa av bolaget förskotterade belopp är jag mera tveksam, huruvida sådan ersättning bör lämnas. Det bör nämligen ihåtkommas, att fonden närmast tillkommit för att bereda det allmänna en garanti för att bolaget skulle fullgöra sina underhållsskyldigheter. Med hänsyn till den ståndpunkt jag intagit i ärendet torde emellertid denna fråga icke böra avgöras nu utan först i samband med att slutlig ställning tages till frågan om det ekonomiska ansvaret för ifrågavarande underhållsåtgärder ävensom till övriga förut antydda spörsmål berörande Hjälmarens och intressena där.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda de närmare föreskrifter, som kunna bli erforderliga vid bifall till vad jag sålunda föreslagit.

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att medgiva, att staten i enlighet med vad som förut an-
givits tills vidare från och med den 1 juli 1952 skall över-
taga de förpliktelser i fråga om underhåll av farled m. m. i
Hjälmarens, vilka nu åvila Hjälmarens och Kvismarens sjö-
sänkningsbolag.

Kungl. Maj:ts proposition nr 192.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall och förordnar, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Nils Grass.